

Speech Henk te Velde

Toen ik meer dan 20 jaar geleden begon als hoogleraar Nederlandse geschiedenis in Leiden, ontstond er een duidelijke taakverdeling. Er was Nederlandse geschiedenis en er was koloniale geschiedenis. Die twee hadden met elkaar te maken omdat Nederland een koloniale mogendheid was geweest, maar het waren gescheiden specialisaties. Dat de koloniale geschiedenis nodig was om ook de geschiedenis van Nederland aan de Noordzee goed te kunnen begrijpen, raakte op de achtergrond.

De laatste jaren wordt weer steeds duidelijker dat we de koloniale geschiedenis wél nodig hebben om de ontwikkeling van Nederland te kunnen volgen. De grotere aandacht daarvoor komt misschien vooral voort uit maatschappelijke vragen, maar de uitwerking daarvan verandert ook de wetenschappelijke kijk op Nederland. Die vernieuwing is niet begonnen met de geschiedenis van het Huis Oranje-Nassau, ons project is eerder een gevolg dan een oorzaak van die vernieuwing. Zoals we vandaag kunnen horen, verandert zo ook de kijk op Oranje en wordt een volgende stap gezet in de integratie van koloniale en Nederlandse geschiedenis. Dat levert niet per se een fraai beeld op maar wel een realistisch beeld. Zo wordt het gewoon, of beter gezegd 'normaal', om ook in de geschiedenis van Oranje de koloniale dimensie te betrekken.

Ons project plaatst de geschiedenis van Oranje in een nieuw licht, maar helpt ook om de Nederlandse geschiedenis in bredere zin beter gaan begrijpen. Laat ik één voorbeeld noemen. Een van de raadsels van de koloniale geschiedenis is de ogenschijnlijke breuk rond 1949. Nederland was nooit zozeer doordrongen van een imperialistische mentaliteit en van het belang van koloniën als in de laatste decennia voordat Indonesië onafhankelijk werd. 'Indië verloren, rampspoed geboren', zeiden ze. Maar direct na de Indonesische onafhankelijkheid was dat afgelopen en ging Nederland ogenschijnlijk razendsnel over tot de orde van de dag en leek een nieuwe wereld aangebroken.

Bij de Oranjes leek ook een nieuwe wereld aangebroken. In 1948, de tijd van de Indonesische onafhankelijkheid, volgde koningin Juliana Wilhelmina op. Zij lijkt het volstreekte tegendeel van haar moeder, die het meest imperialistisch dacht van alle Oranjevorsten. Juliana dacht heel anders. Als pacifiste moest zij niets hebben van het geweld van de koloniale oorlogen en maakte zich de vreedzame denkwereld van de ontwikkelingshulp eigen. Hoe zit dat, is er echt alleen maar een breuk?

Historici hebben gewezen op de parallel tussen ontwikkelingshulp en wat in Nederlands-Indië vanaf ongeveer 1900 'ethische politiek' heette, de morele opdracht om de kolonie te ontwikkelen en de inwoners te verheffen. Van die paternalistische ethische politiek is niet zoveel terechtgekomen, maar de ambitie was er en diende ook als legitimatie van Nederlandse heerschappij. Voor Nederlanders nu is het erg vreemd dat Nederlanders toen dachten dat ze de Indonesiërs eerst moesten onderwerpen, zo nodig met geweld, voordat ze konden worden ontwikkeld. Die onderwerping mislukte uiteindelijk.



Juliana heeft zich daar opmerkelijk gemakkelijk bij neergelegd, ongetwijfeld ook omdat ze zo'n afkeer had van geweld. De geest van de ethische politiek kon ze wél vasthouden, maar nu in de vorm van de ontwikkelingshulp, die echter vaak even paternalistisch was. Zo helpt inzicht in het contrast tussen de imperialistische en ook wel militaristische Wilhelmina en haar pacifistische dochter Juliana om een cruciale omslag in de Nederlandse geschiedenis te begrijpen. Als we het tot een formule terugbrengen: ontwikkelingshulp was ethische politiek zonder geweld, of moreel imperialisme zonder de macht van het geweer. Er was dus meer continuïteit tussen de koloniale en postkoloniale periode dan het eerst lijkt. Juliana was toch de dochter van Wilhelmina, maar ze maakte eigen keuzes. Nederland was erachter gekomen dat het met koloniaal geweld niet veel meer kon bereiken, en Juliana paste in de nieuwe wereld.

Uitgesproken te Leiden op 2 oktober 2026 bij presentatie bevindingen onderzoek naar de koloniale geschiedenis van het Huis Oranje-Nassau.